

AFSCHEID VAN LEIDEN

Afscheid van Leiden

- HET DOMEIN VAN JOHANNES -

WILLEM HULSCHER

© 2020 W. Hulscher / Uitgeverij U2pi

Titel: Afscheid van Leiden

Auteur: Willem Hulscher

Uitgeverij U2pi BV, Den Haag, www.uitgeveriju2pi.nl

Druk: JouwBoekdrukkerij.nl

ISBN: 978-90-8759-920-1

NUR: 300

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand, of openbaar gemaakt, in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen, of enige andere manier, zonder voorafgaande toestemming van de uitgever.

*Die Kunst haben wir, damit wir nicht an die Wahrheit
zugrunde gehen.*

Friedrich Nietzsche

Voorwoord

De jaarboekjes van Johannes die in zijn nalatenschap zijn gevonden, hebben mij op het spoor van zijn bestaan gezet. In die boekjes heeft hij naast allerlei notities ook vijf episodes beschreven - canto's noemt hij ze – waaruit zijn leven zou hebben bestaan. Het zijn niet meer dan samenvattingen die hij in nood heeft opgetekend, maar ze bieden een raamwerk voor een biografie. Daarbij bevat de bibliotheek die in Johannes' geheime kamer is ontdekt, een schat van aanvullend materiaal. De vele aantekeningen in de marge van zijn boeken en de talloze passages die hij markeerde, geven inzicht in zijn unieke gedachtewereld en met name in de gebeurtenissen op zijn laatste levensdag in Leiden.

Tussen de boeken bevindt zich een ouderwetse vertaling van Dantes *Divina Comedia* vol uitroeptekens in de kantlijn. De lyriek van die vertaling heeft Johannes kennelijk beïnvloed bij de beschrijving van zijn canto's. Andere bundels die, gezien de annotaties in zijn handschrift, tot zijn geliefde literatuur behoorden, zijn Petrarca's *Sonnetten*, Piet Paaltjens' *Snikken en Grimlachjes*, Nicolaas Beets' *Camera Obscura* en Rilkes *Malte Laurids Brigge*, maar ook filosofische werken zoals Spinoza's *Ethica* en Wittgensteins *Tractatus*. In de beeldende kunst die hij verzamelde, namen naast de pre-Rafaelieten Francis Bacon en Henri Matisse een prominente plaats in.

Dankzij de jaarboekjes en de aantekeningen in zijn bibliotheek en een verkenning van de stad waarin hij woonde, is het mogelijk een beeld te vormen van Johannes' domein. Het beeld dat ik heb gevormd, is een reconstructie en niet meer dan een aanzet tot een biografie, omdat er nog te weinig over hem bekend is. Zelfs wanneer hij precies heeft geleefd, is niet zeker. Hoewel Johannes zich in zijn dwaaltochten een verlicht romanticus betoont, moet hij in de twintigste eeuw hebben geleefd, want ergens verwijst hij naar de revolutie van de bolsjewieken en op een andere plaats noemt hij

de brand van Minerva. Wanneer hij daarmee op de brand van de studentensociëteit 'Minerva' aan de Breestraat doelde, heeft hij tot eind 1959 in Leiden geleefd. Kort voor zijn einde schreef hij dat hij net zo oud was als Alexander de Grote is geworden - dat zou dus 32 jaar zijn.

WH, 11 december 2019

‘Een mooi ovaal gezichtje, waarom zei je dat?’ vroeg Kaspar, terwijl hij Johannes recht aankeek.

‘Dat heb ik niet gezegd.’

‘Je zei dat haar ovale gezichtje je deed denken aan een vers eitje.’

‘Hoe kom je erbij, daar heb ik niets over gezegd!’

‘Maar dat bedoelde je wel. Je liep over Laura te dromen!’

Johannes kon niet ontkennen dat hij de vorige avond in Gogols Dode Zielen had zitten lezen en dat hij een zin over een vers eitje had onderstreept. Hij was vergeten het boek in zijn geheime kamer weg te bergen en daar maakte Kaspar misbruik van. Verontwaardigd keek hij naar Kaspar, maar die draaide zich van hem af. Die moeizame discussies, wat wilde Kaspar toch van hem? Keer op keer kwam hij met verwijten. Hij ging er nooit eens op uit om de stad te verkennen; voorbij de poort was Kaspar nog nooit geweest.

Voor Johannes was de stad waarin hij woonde en werkte, de bron van alle kennis, deze vestingstad met zijn illustere historie van ontzet en haring en wittebrood. Vanuit zijn domein kon hij de straat bereiken door een smal poortje dat zich tussen de huisjes in de binnenstad had geklemd. Elke morgen kwam hij keurig voor de dag, voorkomend en oppassend. Dan kon je hem voorbij zien lopen, een bescheiden jongeman, eenvoudig van gezicht en tamelijk bleekjes, maar ruim van jas. Zoals hij daar liep met afgemeten passen, een beetje in zichzelf gekeerd, zou niemand hem aanspreken, ook al maakte hij geen onvriendelijke indruk. Eerder leek hij wat onzeker in zijn afgedragen oude jas, alsof hij zich geen houding wist te geven, maar soms, wanneer hij om zich heen keek, stak hij zijn kin omhoog.

Johannes dus - zijn hoofd droeg hij niet hoger dan de meeste mensen in de stad en zijn schouders waren nauwelijks smaller. Voor zover hij al wat tenger leek, mankeerde hij aan beide zijden evenveel. Zijn

rug was recht, zijn knieën knikten niet en zijn armen en benen zwaaiden niet. Een rechtschapen mens was hij, een mens voor wie je sympathie kon voelen, een mens met een heel gewoon uiterlijk, terwijl zijn inborst... nu ja, alles wat je daarvan kon zeggen, was dat zijn inborst op de goede plaats zat. Weinig was te zien van wat er in hem omging. Zo was blijkbaar zijn natuur, iemand met een eigen inborst, iemand met verborgen talenten.

Op doordeweekse dagen volgde hij zijn eigen weg, dan leek hij vastberaden. Hij was geen kind meer! Morgen zou hij zelfs een diploma ontvangen!

‘Maar moet ik dan mijn jas uitdoen? En daarna? Kan ik mijn dagen niet opnieuw beginnen?’

Het waren simpele vragen, maar ze staken in zijn inborst, ze staken in holtes die hij niet kon vullen. Dat was begonnen toen hij in de stad kwam wonen. Er was iets dat niet rijmde: hij probeerde zorgvuldig te leven en toch struikelde hij iedere dag – steeds ging er iets mis. *Struikelen*, ja, maar was het óver of òp iedere dag? Het eerste duidde op het noodlot, het tweede op toeval. Of was het de taal die een loopje met hem nam? Dit soort vragen maakte dat hij dikwijls uitgleed – hij kwam er niet uit. Dan zette hij zijn kraag omhoog en zette koers naar zijn domein. Wanneer hij thuiskwam, wachtte hem daar Kaspar, zijn eigenwijze huisgenoot, die altijd op de loer lag en alles wilde weten. Dan moest hij een verklaring geven over dingen die hij niet gezegd en niet bedoeld had. Kaspar beweerde hem te kennen, beter dan hij zelf. Maar of dat waar was?

Noodlot of een toevallige gebeurtenis? Hoe kon hij zich beschermen? Om zijn evenwicht niet te verliezen keek hij goed om zich heen, wanneer hij door een straat liep. De tekens die hij zag, wezen hem de weg. Zo’n teken kon een straathoek zijn, een vallend blad, de leuning van een brug, of iets anders dat zich onbeweeglijk hield, zoals de kobbels en de stoepen in een steeg. Die tekens waren voor hem bedoeld, ze hadden niets toevalligs en hij wist ze te verstaan.

Sommige maanden tot voorzichtigheid, zoals dwarrelende snippers en oude proppen, terwijl andere hem juist steunden op zijn weg. Hun betekenis zou hem naar een bestemming leiden die vanzelf duidelijk zou worden zolang hij maar onderscheidde wat toevallig was en wat niet. Toevalligheden waren als een blinde muur waar je niet achter kunt kijken, een muur van kale feiten. Hij moest die feiten zien te vermijden, omdat het toeval zo onredelijk was en iedere betekenis miste.

Gregor had hem daar op gewezen. Gregor was slecht ter been, wat hij aan een ongelukkig toeval weet. Zijn lichaam had hem in de steek gelaten, zei hij. Hoe dat precies gebeurd was, vertelde hij niet. Gregor was een ontheemde, een stateloze, en ook dat weet hij aan toeval. Was hem onrecht aangedaan? Nee, de dierenriem had zich vergist, beweerde hij, hij was een scorpioen maar werd geboren als een schutter in maagdelijk gebied. Dat was nooit meer goed gekomen en daarom was hij nu een stateloze. Met zijn gedrongen gestalte en zijn brede gezicht was hij uit de verre streek gekomen. Een exotisch accent klonk nog door in zijn zware stem. Gregor was kleiner dan hij, maar ook ouder.

Gregor woonde in de benedenkamer aan het binnenplaatsje, vlak voor zijn eigen raam. Het licht dat daar binnenviel, werd gedempt door wasgoed dat altijd op het plaatsje hing te drogen. Op een dag had Gregor hem binnen genood en een ongewone vraag gesteld. Het was een koude winterse dag.

‘Wat zie je hier op mijn tafel, beste Johannes?’

‘Ik zie een kubus van gladgepolijst hout.’

‘Je ziet er drie kanten van.’

‘Ja, de voorkant, de bovenkant en een zijkant.’

‘Dat is juist, maar is het niet toevallig dat die voorkant niet de achterkant is? En de bovenkant zou best de onderkant kunnen zijn.’

Gregor streek met een vinger over de kubus en draaide het ding om.

‘Wat zie je nu, Johannes?’

Johannes keek nog eens aandachtig.

‘Nu zie ik de achterkant.’

Gregor stiet een lach uit als een stormwind die van verre steppen kwam. Hij had een arm om zijn schouder geslagen, terwijl hij proestte.

‘Maar jongen toch, dat heeft geen betekenis, je laat je pakken door het toeval! De taal neemt een loopje met je! Hoeveelstejaars ben je eigenlijk?’

Hij had niet geantwoord en zich teruggetrokken in zijn domein om op zijn vertrouwde plekje bij de kachel te gaan zitten. De arm van Gregor op zijn schouder had hem verward. Het was niet ongewoon dat hij in verwarring thuiskwam. Meestal kwam dat doordat een teken hem had belaagd, iets waartegen hij zich moest verweren. Maar dit was anders; hij was belaagd maar ook omarmd. Waarom deed Gregor dat? Waarom? Er moest een reden voor zijn, een reden die hij kon begrijpen. Of had het toeval hem te pakken? Dat was ontoelaatbaar. Hij ademde zwaar, zijn handen trilden, maar opeens kreeg hij een idee. Hij zette het schuifje van de kachel naar rechts en richtte zich op om zich voor zijn raam te posteren, het raam dat uitzag op de grote kerk in het centrum van de stad. Langdurig keek hij naar die majestueuze kerk, zoals hij altijd deed op belangrijke momenten, en daarna keek hij naar beneden naar het nauwe binnenplaatsje met de waslijnen, die volhingen met lakens en bonte doeken. Die aanblik stelde hem gerust.

Toen had hij een belangrijk besluit genomen.

Vanaf dit moment zal mijn leven een nieuwe wending nemen, ik laat me nooit meer pakken door een toeval en kale feiten zal ik niet vertrouwen. Voorkant of achterkant, dat is me om het even. Ik wil *begrijpen* wat er om me heen gebeurt. Telkens wanneer een feit zich aan me opdringt - al die zinloze feiten en alles wat gebeurt zonder reden - zal ik in dat feit een betekenis ontdekken. Ik ga ruimte maken voor mezelf en die ruimte zal ik vullen met betekenissen die niets toevalligs hebben. Dat is wat ik ga doen. Mijn verbeelding zal me

leiden en ik sta niet toe dat de taal een loopje met me neemt! Ik zal vrede stichten en in redelijkheid het evenwicht bewaren in mijn domein en in de stad. Betekenis, daar gaat het om.

Dat is wat ik ga doen. Maar is dit eigenlijk wel nieuw? Immers, iedere boreling, iedere dreumes en alle broekenmannetjes geven betekenis aan de dingen die ze zien en ik deed niet anders. Als kind al verbeelde ik mijn wereld, soms in kleuren op de muur en soms in tinten grijs of langs een omweg. Ik zag wat ik wilde zien. De maan sliep bij me op mijn kamer, de schaduw van het gordijn was mijn vriend en de stoel was zijn troon. Mijn vriend durfde de maan niet aan te raken, toen hebben we dat samen gedaan. De sterren en de wereldzeeën omarmde ik met gemak; ze waren van mij! Het was *mijn* wereld en ik bepaalde wat daar gebeurde. Wanneer het me niet lukte om de feiten kleur te geven, draaide ik me om, dan duwde ik die feiten terug. Op die manier heb ik toen vrede gesticht, toen al. Wat ik als kind vanzelfsprekend heb gedaan, moet ik opfrissen, ik ga weer op mijn verbeelding vertrouwen. Ik ga mezelf beschermen tegen toevalligheden die me overvallen. Mijn aquarium kan me daarbij helpen; elke dag zal ik oefenen met mijn vissen. Ik zal net zo lang in hun ogen kijken tot we elkaar begrijpen. We zullen zien! Vasthoudend zal ik zijn; het gaat me om de waarheid, mijn eigen waarheid die ik kan spelen.

Op die bewuste dag, een aantal jaren geleden, had Johannes zich opgericht; het was een belangrijk besluit geweest. Sindsdien voelde hij zich minder onzeker, doordat hij begreep wat er om hem heen gebeurde in de stad. De sloppen met hun ongere bewoners, de kromme gracht met zijn gespuis en de gevels met gesloten ramen, ze deerden hem niet meer. Soms lukte het hem zelfs om een weerwoord aan Kaspar te geven. Door oplettend te zijn kon hij elk toeval vermijden. Die houding had zijn blik verruimd, waardoor hij zich een oordeel vormen kon over belangrijke zaken zoals de historiën, het stadsbestuur en het onrecht in de wereld om hem heen. Keer op keer bleken die zaken nauw verbonden. Daar nam hij geen genoegen

mee; gerechtigheid, daar ging het om. Door zijn besluit kon hij de tekens van de stad verstaan en gesterkt trad hij zijn dagen tegemoet, goedgeluimd en vol vertrouwen in zijn toekomst.

Op ieder vrij moment verkende hij de vestingstad met zijn tradities van geleerdheid en zijn vergezichten op de nieuwe tijd die op aanbreken stond, deze stad die zich het Bataafs Athene noemde. Die naam bood grootse perspectieven! Alle kennis van de wereld - van Achilles tot Zeus en van Abraham tot Zacharia - lag er opgeslagen in een struise boekenkraam, de kolos die aan de Kromme Gracht stond, net voorbij de bocht. In het Bataafs Athene was het heel gewoon om verband te leggen tussen *alles*, want denken en zijn waren hetzelfde. De Ouden hadden dat lang geleden al ingezien en hun inzicht kreeg nieuwe inhoud door de voortgang van de wetenschap. Het was bewezen: alleen het zijnde is, het niet-zijnde is niet en kan niet worden gedacht! Het was een inzicht dat Johannes' gangen richting gaf. Rechtstandig liep hij voort in gepaste regelmaat, rechtstandig maar bescheiden.

Zijn schooltas en zijn blauwe kiel die hij uit het achterland had meegenomen, had hij weggedaan; zijn kieltje was te klein geworden voor zijn nieuwe bestaan. Zijn lichaam was uitgegroeid tot een volwassen lijf, maar tevreden was hij daarmee niet. Zijn neus en ronde wangen straalden te weinig gewicht uit, vond hij. Ook zijn kin stelde niet veel voor en zijn tanden waren nog altijd even gaaf als een melkgebit. Een kindergezicht? Had Gregor ooit zoiets gezegd? De jaren des onderscheids had hij allang bereikt, maar zijn leven had hem niet getekend en dat vond hij niet in orde. Vastberaden kijken en meer gewicht uitstralen, dat zou hij willen om te laten zien dat hij volwassen was, een redelijk wezen dat vertrouwde op zijn natuur, zijn eigen natuur. Hoe dan ook, zijn lijf was uitgegroeid, het was van hem net als zijn ruime jas en zijn domein, daarover twijfelde hij niet. Zijn jas en zijn domein, daar kon hij op vertrouwen.

Wanneer Johannes 's morgens opstond, groette hij de dingen, de stoel naast de tafel, het buffetje met zijn verzameling en het kameeltje met de gestrekte hals. Hij keek om zich heen en stelde vast dat de wereld alles was wat het geval was. Dan strekte hij zijn benen en oefende een paar passen van het loopgebod. Hij hief een arm omhoog en opende een vuist om de dag te vatten. Het schuifde van de kachel zette hij naar links en het gordijn schoof hij opzij, zodat hij door het raam een blik op de kerk kon werpen, waar de zon wel of niet scheen, afhankelijk van zijn stemming. Voorzichtig duwde hij het derde laatje van zijn buffetje een beetje dicht en dan was de nieuwe dag aan hem. Goede morgen visserke-vis zonder pet, dag lieve vis!

De dag begon met poetsen, waardoor hij orde aanbracht in zijn dagen. Zorgvuldig poetste hij zijn tanden en even zorgvuldig poetste hij zijn schoenen, waarna hij klaar was voor zijn plichten. Regelmaat op rechte schouders en rechtstandig voortbewegen met beheerste passen, zo hoorde het in een ordelijk bestaan. In het achterland was daar geen sprake van geweest; iedereen liep er los-vast door elkaar. Maar in de stad had hij het loopgebod leren kennen en zolang hij zich daar aan hield, kon er op zijn wandelingen niet veel misgaan. Met die zekerheid verkende hij de stad van de Zijlpoort tot de Morspoort en alles wat daartussen lag. Wanneer hij toch nog wel eens onzeker was en twijfelde aan zijn bestaan, met name op het middaguur, was dat niet te wijten aan onzorgvuldigheid, maar eerder het gevolg van ... ja, van wat? Hij wist het niet. Zorgvuldigheid en vrolijkheid, kon dat samen gaan? Die vraag liet hem niet los.

Waarom zijn mensen vrolijk? Hebben ze daar een reden voor? Ik zou ook best vrolijk willen zijn en soms een grapje maken. Wanneer ik me een tikkeltje laat gaan, schop ik wel eens een steentje weg, zomaar, omdat ik bijna vrolijk ben. Maar verder ga ik niet, want ik sta niet toe dat mijn stemming overmoedig wordt. En wanneer iets tegenzit, geef ik het niet op - er is altijd nog een mogelijkheid! Net als vroeger, wanneer ik een onvoldoende had gehaald op het gymnasium. Standvastig en onversaagd naar het voorbeeld van de

Ouden, zo wil ik mijn dagen tegemoet treden. Ik volg mijn plichten. Dankzij mijn zorgvuldigheid zijn de goden me goedgezind en dat moet zo blijven. Mijn plichten zal ik niet verzaken. Misschien ...

Op dit punt gekomen durfde Johannes niet verder te denken. Hij ging rechtop staan en strekte zijn benen om nog een pas van het loopgebod te oefenen. Zijn voeten volgden het scheenbeen en het scheenbeen volgde de knie in een soepele beweging. Langzaam hief hij een arm omhoog, maar na een korte aarzeling ging hij zitten om over zijn plichten na te denken.

Mijn plichten zijn heilig voor me en ik versta de kunst de regels van het denkgebod te volgen; daarin is de grote Aristoteles de mensheid voorgedaan. Hij is de meester van allen die weten - zo werd hij in het oude Athene genoemd. Ik ken mijn klassieken! Volgens de overlevering zat Aristoteles in een kring van filosofen, toen hij hen leerde niet wát je moet denken maar wel hóe je moet denken. Je moest logisch denken en jezelf niet tegenspreken. Aristoteles' denkgebod vormde het begin van onze beschaving; de vader van het denken was hij! De lessen van de grote meester heb ik in mijn hoofd geprent en als ik ooit een geestverwant ontmoet, zou ik daar graag over praten. We zouden onze ideeën toetsen, een geleerde discussie zou het zijn! Eén ding is zeker: sinds de oudheid is de beschaving voortgeschreden dankzij Aristoteles. Ook ik draag daar mijn steentje aan bij, want ik doe mijn plicht door ordelijk te denken en de regels te volgen.

Loopgebod en denkgebod! Zonder regels heersen de nacht, de chaos en de willekeur. Johannes huiverde bij het idee; het vormde een schrikbeeld dat hij op afstand hield door zijn dagen en zijn nachten in te delen. Voor de nacht begon, vouwde hij zijn kleren zorgvuldig op, de nieuwe dag begon hij met een groet - van willekeur was geen sprake - en hij volgde de geboden. Bovendien bezat hij een normale lengte en een vaste woonplaats, waar hij wandelde en werkte zoals ieder ander. Dat alles was dus heel gewoon. Maar er was meer.

Op zijn beste momenten - die kwamen in de ochtend - beseftte hij dat hij ook anders was; hij voelde het, hij wist het. Het had ermee te maken dat denken en zijn hetzelfde waren, maar hij kon niet zeggen wat dat andere dan wel was. Wat is en wat is niet? Hij was zichzelf en hij was gewoon, maar hij was ook *anders*. Hij zou ferme stappen zetten die naar zijn bestemming leidden. Een bijzondere bestemming zou het zijn! Dat zag hij voor zich. Hij zou ontdekkingen doen, de mensheid zou zijn naam kennen en zijn leven zou een voorbeeld vormen voor komende geslachten. Hoe precies, dat wist hij nog niet, maar het was voorbestemd voor niemand minder dan hij, Johannes, geboren onder het trotse teken van de stier. Door zijn talenten zou hij zich onderscheiden, dat wist hij bijna zeker. Maar daarvoor was nog wel meer tijd nodig, meende hij. Zijn uiterste best zou hij doen om zijn belofte waar te maken en de stad zou hem daarbij helpen. Dat alles stond te gebeuren, maar hij hield het liever nog even voor zich; op de duur zou het vanzelf wel blijken.

Dagelijks maakte hij notities en wanneer hij ze overlas, bewonderde hij zijn handschrift en genoot van de kracht die uit zijn woorden sprak. De zinnen die hij neerschreef, zouden overal gelezen worden. Stel je voor, dat lag in het verschiet! Het maakte hem tot een gelukkig mens. Bij de allergrootsten zou hij horen en zijn naam zou in steen gebeiteld worden net als de helden uit de oudheid. Denk aan Odysseus, denk aan Aristoteles, ook zijn naam zou schitteren, duizenden jaren lang. Dankzij zijn talenten en zijn rechtschapenheid leek dat helemaal niet onmogelijk, maar dan moest hij wel eerst de gaten in zijn inborst vullen en zijn twijfels overwinnen. Zijn angsten moest hij bevechten. Hij zou zijn uiterste best doen.

* * *

Aan zijn dagelijkse leven was Johannes door en door gewend, zo sterk dat hij er aan hechtte. Dat gold ook voor zijn ambacht in zijn atelier, waar hij nauwgezet te werk ging. Na al die jaren was zijn leven zo

vertrouwd geworden, dat hij met niemand zou willen ruilen, gesteld al dat dat mogelijk was. Daar dacht hij wel eens over na.

Stel je voor dat ik met iemand zou kunnen ruilen, bijvoorbeeld met een persoon die ik niet ken. Echt helemaal alles ruilen, zodat ik die ander word en die ander wordt mijn persoon. Ik zou zijn naam hebben, ook zijn lichaam en zijn inborst; ik zou zijn schoenen en zijn sokken dragen. Stel dus dat ik had geruild, hoe zou ik dan weten dat ik niet meer mezelf ben? Strikt genomen zou ik dat niet kunnen weten, omdat ik inmiddels al die ander ben. Ik zou dus nergens meer aan kunnen merken dat ik had geruild. Maar... dan is het dus mogelijk dat ik nu al iemand anders ben, omdat ik bijvoorbeeld gisteren met iemand heb geruild! Ik zou dat niet weten, ik zou het niet kunnen weten, omdat ik nu die ander ben. Ik zou iemand anders zijn zonder dat ik het weet! En als die ander in een stad woont die ergens achter de woerden ligt, zou de steeg met mijn poort - die immers bij mij hoort - zich ook in die verre stad bevinden en een onbekende zou hier in *mijn* schoenen staan. Dat is niet goed voor te stellen en het is ook beangstigend.

Beangstigend ja, en bovendien is er de kwestie van mijn jas: wie zou die dragen als ik had geruild? Ikzelf natuurlijk, want mijn jas is mijn meest persoonlijke eigendom. Of toch die ander? Die zou beweren dat de jas er uit ziet als een gewone winterjas, geschikt voor weer en wind, zoals je er wel meer hebt. Nee, zou ik volhouden, deze jas is mijn tweede huid, ruim genoeg om in te groeien en toch gekleed. Mijn jas is mijn idee en ook mijn vorm! Onzin, zou die ander zeggen, een doodgewone jas, een beetje groot en wat versleten op de mouwen, maar verder niets bijzonders. Maar deze jas is mijn bescherming, mijn bedekking, mijn stoffelijke omhulsel, zou ik roepen, begrijp dan toch, door mijn jas ben ik tenminste en ten langen leste toonbaar! Dan koop je maar een nieuwe bij de uitdrager op de Hogewoerd, zou die onbekende ijskoud tegenwerpen. We zouden ruzie krijgen, terwijl ik die ander niet eens ken.

Dit soort dingen kan ik me niet goed voorstellen. Het hele idee van ruilen met een onbekende moet verworpen worden. Het is veiliger om mezelf te blijven, al weet ik nog niet waar dat toe leidt.

Niet ruilen dus, maar een enkele keer verlangde Johannes toch naar iets anders. Volgens Kaspar had dat met Laura te maken, maar dat was onzin: met Laura had het niets, maar dan ook helemaal niets van doen. Hij verlangde gewoon naar iets bijzonders, iets dat hij kon begrijpen, en op een onbewaakt moment had hij een sterrenkijker aangeschaft. Een kijker zoals geleerden gebruiken voor hun studies, een telescoop met lenzen die kunnen schuiven. De kijker had hij meegenomen en voor het zijraam opgesteld achter het tweede deurtje van zijn domein. Daar lag de geheime kamer die voor zijn boeken was bestemd. Steunend op een stapeltje almanakken wees het instrument een stukje van de hemel aan en, o wonder, de hemel bood veel meer dan hij had durven dromen!

Nachtenlang zat Johannes op zijn knieën te turen door de kijker die het melkwit op zijn netvlies oploste in stralende puntjes. Onbeweeglijk bleef hij zitten, terwijl uur na uur verstreek en alles wat niet rijmde van hem afgleed. Gefascineerd bleef hij kijken naar de machtige Orion, de liefallige Cassiopeia en de nevelige Andromeda. Hij zou net zo standvastig willen zijn als die hemelse giganten. Onkwetsbaar en zonder jas of iets dat daarop leek, stonden ze daar, onwankelbaar in hun domein. Met een van hen zou hij wel willen ruilen, al was het maar om nooit meer te hoeven twijfelen.

Turend door zijn kijker zag hij lichte schijfjes die hij als planeten had herkend. Ze laveerden blijmoedig tussen Scylla en Charybdis en vormden met elkaar het Olympisch pantheon. Langdurig bespiedde hij hun nachtelijke escapades. De banen van de goden bleken even regelmatig als volgzzaam te zijn. De sluipwegen van Jupiter, die geacht werd soeverein te heersen, vergeleek hij met de onbekookte avances van Mars, die altijd heetgebakerd was. Het scheen dat beide Olympiërs door dezelfde krachten werden gedreven, want beiden

probeerden ze Venus te vergezellen in haar baan. De schone Venus leek geveleid en bewoog zich dartel door haar eigen sterrenhemel met de gratie die haar eigen was.

Voor een buitenstaander bleven deze amoureuze tekens verborgen, maar hij, Johannes, was getuige! Af en toe maakte hij een schets of noteerde een bijzonderheid over de wetten van de aantrekkingskracht die de goden in het zonnestelsel bleken te regeren. Aandachtig nam hij hun posities waar en wat hij van belang vond, schreef hij in zijn jaarboekjes. Stukje bij beetje leerde hij zo de gewoontes van de planeten kennen, waarbij hij belangrijke ontdekkingen deed. Hij stelde vast dat hun banen zich nauwgezet herhalen. Regel bleek de maat in het universum, een regelmaat die hem beviel. In die orde trof hij geen toeval aan en er was niemand die een loopje met hem nam. Hij scheen het heelal in zijn greep te hebben, ja zelfs het noodlot te bespieden, want dat het noodlot op een veilige afstand aan zijn kijker voorbij trok, daarin geloofde hij stellig. Had niet lang geleden in Egypte de grote Aristarchos al daarop gewezen?

Na ettelijke jaren speuren kende hij het firmament net zo goed als zijn domein. Het stukje van de kosmos dat zijn kijker openbaarde, had hij ingelijfd, waardoor zijn geest zich verder kon verruimen. Die grootse ruimte was van hem, van hem alleen! Hij beschikte er over de dierenriem, de stier, de weegschaal en de vissen. Wanneer hij opnieuw zou worden geboren, zou hij een van deze tekens kiezen voor zijn volgende levensloop. Tenminste, als hij zou mogen kiezen, misschien wel als beloning voor zijn rechtschapenheid. Maar volgens Kaspar, die hem altijd in de gaten hield, was de kans veel groter dat hem een bokje zou worden toegewezen. Een bokje!

Er was nog meer. Ooit zou hij een komeet zien verschijnen, door hem als eerste ontdekt. Volgens oud gebruik kreeg een hemellichaam altijd de naam van zijn ontdekker en deze komeet zou naar hem worden genoemd. Voor altijd zou zijn naam aan de hemel zijn verbonden. Dan zou hij bij leven al onsterfelijk zijn! Filosofische overpeinzingen